1.

Тут немає історії, хоч, па мою думку, оповідання зумовлює виклад саме її, але людське життя складається не лише з історій, але й емоційних, а часом позасвідомих течій, котрі й творять нас, як одну із річок буття. Зрештою, все, що я хочу розказати, відбувалося не зі мною, автором, а з моїм приятелем, жуком-самотником, як люблю його прозивати; він має своєрідне переконання, що, коли в людини є душевна незлагода, їй треба йти не до психолога, лікаря, священика, а до митця, а що з митців знає тільки мене, доводиться виконувати для нього ролю душпастиря, хоч, кажучи відверто, бути душпастирем — не моя місія, можу тільки безсовісно використати оповідані речі, як сировий матеріал для власних фантазій, а це не завжди подобається тим, що сповідаються. Але мій приятель, звісно, справжнього прізвища його не назву, тим визначальний індивідуум, що нітрохи не ображається на спотворені моїм мистецьким утручанням його житейські колізії, де він (у мене) не завжди виступає як цяця й ляля. Отож приятель має від нашого спілкування якусь не зовсім збагненну мені сатисфакцію; дістаємо тут ідеального варіанта, коли і вівці цілі (оповідач) і вовки ситі (митець, тобто я), а чого іще бажати?

Цього разу приятель притяг з собою блокнота, в якому в жахливому неладі складено ряди вельми розхитаних літер ~ я мав ту абракадабру розібрати й розгадати, що, в міру сили своєї, вчинив, тут допомогла мені моя архіографічна підготовка, як фахового історика, тим то це писання й стало можливе. Відтак в оповіданні будуть присутні два "я" — моє, авторове^ його, оповідача — форма,яку любили використовувати ранні модерністи, отже старомодна, але де дітися? І в старомодності можна знайти свій шарм! Додам іще в оцьому вступі, що мого героя описано в другій частині повісті "Двоє на березі", оповіданні "Жінка-змія" та епізодично чи надто модельовано, тобто відтягнено від правдивого житейського образу, в інших місцях, тобто цей герой у моїх писаннях має досить сталу прописку. А що факти його в мене бувають перебріхані, то хай це читача не дивує, така вже специфіка літературної творчості. Щоб

було зрозуміло, приведу приклада: в "Оказії не на щодень" (друга частина повісті "Двоє на березі") говориться, що герой не мав батька, а тільки матір, при тому батько загинув в автомобільній катастрофі. В житті ж, тобто насправді, з моїм героєм було навпаки: батько в нього був, а загинула мати, але в творі мені було пригідніше вжити перекрученого варіанта. Чому про це нагадую? А тому, що тут йтиметься саме про ту трагедію з матір'ю мого приятеля.

2.

Ця жінка з'явилася в нашому домі раптово, а може, я раптово її побачив, зрештою, подія для мене, старого парубка, абияка — яке мені діло до того, що з'являється якась там жінка? Але річ у тому що, зирнувши на неї, відчув раптом щось дивне. Це не було захоплення чи ураження, інтерес чи відраза, потяг чи відтручення, як трапляється в нормальних випадках при випадкових зустрічах, тобто коли виникає елементарна біологічна реакція на первісне скрешення супротилежних енергій — це було схоже на глибинне почуття тривоги, коли людина ще цілком безпечна, але починає прочувати з'яву небезпеки. Зрештою, й це неточно сказано, можливо, точніше: було це легке затурбування, при цьому здалося, що сексуальні чинники тут не грали жодної ролі, хіба звернули мою увагу на трохи зависоко поставлені гострі перса, ніби жінка вживала штучні підкладки. Вона на мене уваги не звернула, хоч облила водою зелено-холодних очей, оточених, як мені здалося, пухнастими віями; її обличчя не назвав би гарним: довгообразе, а довгообразі мені не подобаються, з досить протяглим носом, із видимими ознаками старіння, які однак її зовсім не потворили, а навпаки, додавали певної пікантності, а загалом те обличчя було трохи маскарадне, як в актора, котрий грає в міраклі, бо застигле, навіть повні губи не чуттєві, а якісь загуслі чи неживі. І лишень кілька речей дивно освітлювали те лице: ямка на лівій щоці й родимка над горішньою губою, майже біля краю рота. Усе це вихопив поглядом і ніби сфотографував.

Загалом кажучи, і кожен чоловік тут мені признає рацію, всі ми, незалежно від персонального ставлення до жіночої статі (негативного,

позитивного, приязного чи захопленого), маємо звичку чи потребу пасти їхні обличчя, чи постаті, чи відповідні пункти й частини тіла — все це на рівні інстинкту, тобто живої біологічної реакції, але раз глянувши, навіть вразившись, миттю про те забуваємо — вони, ті обличчя, вимиваються з нашої пам'яті, як осіннє листя під струменем поливної машини. Бувають і винятки: якийсь листок так уклеюється в асфальт, що його змиває другий чи третій злив, а чи він сам спокійно розкладається в первісне ніщо. Але цього разу сталося щось цілком протилежне: я йшов на роботу, їхав у трамваї, потім працював, потім обідав і так далі, а те обличчя від мене ніде не дівалося, так ніби й справді я сфотографував його своїм єством, і воно відбилось у моєму мозку, як парсуна якогось ідіота на майці піжона. На такі випадки існує формула: закохався з першого погляду, але річ у тому, що я зовсім не закохався і за природою старого парубка, давно відучений від подібних безумств, бо забагато в мені не так мудрої, як мудрасної іронії, та й сексуально, як вже казав, та жінка зовсім не була приваблива: вона лишень тривожила мене, ніби щось чи когось посилено прагнеш згадати, але ніяк не можеш — воно блукає біля тебе тінню, але зі світу тіней не виходить. Отож мені чомусь здавалося, що те обличчя також було зі світу тіней, але до жодного реального спогаду начебто й не підводило. Одне тільки спалахнуло в мені, як магнієвий полиск: "Це хтось із дитинства!" Не відаю, чому саме це подумав, і безглуздо, майже цілий день, брьо-хавсь у глибинах пам'яті, намагаючись видобути звідти цього образа, при цьому мав переконання, що шукати далеко не треба, а розгадка поруч, як то кажуть, на носі. Отже, обличчя мені здалося знайомим, навіть, дуже знайомим, болюче знайомим, інакше б не зміг би так довго втримати його відбитка в мозку. Логічний складник умовиводу: коли воно тобі знайоме, отже, ти його десь бачив, згадай — і всі проблеми! Але біда в тому, що згадати нікого з таким обличчям не міг. Признаюся, що цей день у мене був ніби праця у фотоархіві: перебирав в умі сусідів, яких знав у дитинстві (поле пошуку мого чомусь обмежувалося таки дитинством), знайомих батьків моїх, знаних родичів, тобто прикликав у пам'ять світ облич мого дитинства — це ж обличчя до декого наближалося, а до декого ні, а від тих, до кого наближалося, швидко віддалялося. Таким чином мій логічний умовивід розпадався чи

розвалювався, як недоладно збудована споруда, якою він зрештою і був. Отже, можливість розгадати ребуса відпадала, а що я недавно прочитав повість свого знайомого, якому й довіряю цю історію, "Жінка в блакитному на сніговому тлі", то подумав: чи не є ця сьогоднішня аномалія залишком враження від тієї повісті, а може, навіть явищем реінкарнації, описаним там? Але річ у тому, що я в такі дурниці не вірив, про що відверто сказав писаці-приятелеві, але під впливом його естетичних словесних маніпуляцій признав, що це може використовуватися, як прийом для пізнання тих глибин людського єства, які перед видимим зором зачинені, оті "зачинені двері нашого я", за термінологією того ж мого знайомого письменника. Він, зрештою, має право вигадувати будь-які дурниці, хоч би і з переселенням душ, а мені, людині реальній і тверезій, навіщо те?

Заспокоївся лише під вечір. Повернувшись додому, прийняв ванну і, змив із себе куряву дня, а що частину тієї куряви складала зустріч із тією загадковою жінкою, то й вона, жінка, з мене змилася, погуркотівши із водою в труби каналізації — я припинив це навадження резонною гадкою: "А чи воно мені треба? А коли не треба, то задля якого біса мордуюся?" І я мордуватися перестав, тобто щасливо про ту зустріч забув: дурниці на те й дурниці, аби на них не зважати.

Але біда в тому, що жінка поселилась у моєму домі, отже, перше враження можна було злити в каналізаційні труби життя, але я був приречений на інші принагідні зустрічі, котрі враження й тривогу мою знову й знову поновлювали б, хоч, з другого боку, тверезо сподівався, що при повторних зустрічах навадження, чи одур, атрофується, а відтак щасливо зникне, і жінка перейде у ряд істот, одягнених у трохи іншу, відмінну від чоловічої, одежу, до яких інтерес у мене зберігається цілком на платонічному рівні, а зберігається тому, що я нормальний мужчина без сьогочасних голубих чи якихось інших вивихів, але мужчина, можна сказати, самодостатній — такими були, до речі, в давнину відлюдники та філософи, Григорій Сковорода, наприклад.

Отже, друга зустріч із Незнайомкою, назвемо її Н. не забарилася: все відбулося точнісінько за тією ж схемою, як і першого разу, і знову цілий день тримав відбите в мозку, як на майці піжона, те обличчя і морочив собі голову, коли й де воно мені зустрічалося і чому так мене турбує. Цього разу мені здалося, що Н. нагадує мені матір.

Але тут дещо треба пояснити. Річ у тім, що матері я майже не знав, вона загинула, потрапивши під машину, коли мені було чотири роки, і це сталося не в Києві, а в Житомирі, де ми тоді мешкали. Той епізод відбивсь у моїй пам'яті яскравим, навіки вкарбованим у тямку фільмом. Ми пішли в гості до тітки, материної сестри; було типове застілля: густі запахи їжі й трунків, від яких мені, малому, паморочилася голова, бо я їх вдихав; якісь голосні балачки, обличчя —самі обличчя, ніби вирізані з картону, підвішені над столом на білих нитках, котрі мали рухливі вуста, що швидко чи й повільно стулялися й розтулялися; якісь пісні, які верескливо співалися тими ротами, і я, уражений гротескною потворністю зібраних там людей, загнавсь у куток і, німо дивився; відтак конче захотів сховатись од них (а може, це була така дитяча гра?), тож поповз під стола, де стало мені ще дивніше, бачив-бо краї скатерки, в яку всовувалися коліна, жіночі й чоловічі ноги стояли при цьому, ніби дивні стовпці, часом вони зворушувалися чи тупцю-валися. І я сидів поміж тих стовпів у півмороку й розширеними очима дивився, намагаючись упізнати, де чиї ноги і котрі із них материні; коли ж торкнувся одних, жіночих, скатірка піднялася і до мене зирнуло веселе, розсміяне обличчя, але не материне, а тітчине, я її по-дитячому називав тьотя Ші, і вона почала щось проказувати до мене солодкавим, розтяглим голосом, немилосердно сюсюкаючи. В цей час над столом загорлав чоловічий голос, хтозна й чий: чи співав, а чи щось гукав, аж я перелякався і знову заховавсь у півтемряві. І мені було напрочуд самотньо під тим столом, і знову затужив за матір'ю, ніби прочував, що це моє останнє з нею пробуття, тож поліз до інших жіночих ніг і торкнувся обома долонями. І знову піднялася скатерка, і до мене зазирнуло обличчя, якого я не знав. І досі не відало, хто то був, ота дивна жінка із білим, ніби в борошні вимащеним обличчям, одягнена в усе чорне, з чорним волоссям, з величезними чорними очима, ота Чорна Пані, як називав її, коли згадував,

а її чомусь не забув і досі. І я тоді, під столом, страшенно перелякався й не так поповз як кинувся до третіх жіночих ніг, і втретє піднялася скатерка, і до мене зирнуло обличчя, яке сказало материним голосом: — Що, синку? Туляєшся?

І я засміявся весело, бо захотів погратись із цим обличчям, тобто з матір'ю, — з обличчям, якого спершу не пізнав, і знову поліз у півсутінь, а край скатірки опустився. І мені стало жаль, що мати не шукає мене під тим столом, тож заплакав, а може, й трубно заревів, бо ноги довкола сполошилися, замоталися, а чиїсь руки витягли мене з-під столу й поривно притисли— до м'яких, колихливих грудей, і я відчув безпорівняльний запах матері, її лагідні руки, її тепле дихання й гарячі вуста, з яких тепло сходили ніжні примовки, бо я ревів, не перестаючи, й ніяк не міг заспокоїтися.

Це один епізод того фільму, а другий лучився до цього без плавкої переключки, а грубо примонтований.

Густі фіолетові сутінки, і ми йдемо хідником чи дорогою: розсипані постаті — одні попереду, інші позаду, хто попарно, хто сам, а в одному місці — троє. І всі ті люди кричать, а мене веде за руку батько. Мати — попереду із сестрою, веде якусь палку балачку. Враз вони зупинилися і щось гукнули тим, котрі йшли позаду, а тоді рушили через дорогу, по якій вряди-годи проскакували машини. І я відчув, що та дорога відрізала мене від матері, ніби опинялася в одному світі, а я в іншому; через це стьобнув мене непідробний жах, і, вирвавши з батькової долоні руку, раптом кинувся на дорогу, щоб дістатися до матері, бо конечно відчув, що її втрачаю.

І тут почув зойк. Страшний жіночий зойк, котрий розрізав повітря навпіл, а в ньому й мене, я злетів і опинився на чиїхось руках, а зойк обірвався, ніби в криницю впав. І настала якась чорна й негнучка тиша, але тільки на хвилю, бо в тишу ту раптом увірвалися розпачливі голоси, і плач, і лементування — ось як загинула моя матір. Вона побачила, що я вирвався від батька, котрий був більше як напідпитку, й кинувся на

дорогу, а в цей час бозна-звідки з'явилася машина; мати з відчаєм кинулася мені назустріч, але не я, а вона потрапила під колеса, бо я до машини навіть не добіг. Підхопив мене на руки, як оповідав пізніше батько, чоловік материної сестри, бо сам батько, хоча й п'яний, щосили мотнувся до матері і до машини, яка різко зупинилася...

Цього фільма проздовж життя я прокручував не раз, бо це найболючіша історія в моєму бутті, адже виходило, що причиною материної смерті був таки я, хай і несвідомо й мимовільно. Отже, зустріч із жінкою, яка мене так незбагненно стурбувала, у якийсь спосіб поєднався із цим фільмом, хоч зв'язувальних ниток я ще не бачив. Тому, повернувшись додому, витяг фотоальбома, де зберігалися нечисленні материні фотокартки (їх було тільки чотири) — конче хотілося їх побачити. Річ у тім, що по-справжньому матері я не пам'ятав, тобто бачив якусь постать із вийнятим обличчям. Обличчя ж на фотокартках, які збереглися під її ім'ям, робились у рівночасся: мати-дів-чинка, мати-підліток, мати серед випускників свого класу, і нарешті — подружнє фото із батьком, оце й усі! Коли ж розглядав зображення, завжди здавалося, що на них зображено не одну людину, а чотири різні, хоча й чимось схожі поміж себе. А найдивніше: в уяві ті обличчя не прикладалися до того півстертого образу, але все-таки живого, не відбитого на папері, який у мене часом виникав. Сьогодні ж роздивлявся ті обличчя із химерного передзавзяття: чи не схожа моя матір на жінку, котра мене так стурбувала. У тверезо мислячого читача може виникнути резонне запитання: а чи не досить було швидкого порівняння з материним образом, що його мав би вивчити напам'ять? Очевидно, ні, бо кажу: всі чотири зображення ніби подавали різних людей, а не одну. Я ж бажав вдивитися уважніше, хтозна й чому, просто бажав та й усе!

Тож вимкнувся зі світу. Очі стали, ніби кишенькові ліхтарики або прожекторики, які яскраво освітили те обличчя; мені здалося, що якась далека подібність є між матір'ю та Н., ледь-ледь прозначна, ледь-ледь уловима, ніби павутиною прокреслена риска. При тому не в першій, ні в другій, ані третій, а таки в четвертій світлині, тобто останній. І знову-таки, навіть не в ній. Просто четверта фотокартка наблизила мене до

п'ятого зображення, яке на фотопапері не відбилося, а тільки в моїй пам'яті, і яке тільки вряди-годи в ній проявлялося — саме те, яке засвітилося до мене, коли блукав між чужих ніг під столом, шукаючи материних, і коли піднявся край скатерки, і пролунав ніжний її голос. Здається, саме тут і вловлювалася та подібність, яка мене стурбувала. Але логіки з'єднання збагнути не міг та й чи була вона? Найпевніше, це одна із чергових ігор випадковостей збігів — чи ж такого в житті не буває? Досить, наприклад, згадати, як я свого часу зустрів химерного дідка, котрий всерйоз переконував мене, що я як дві краплі води схожий на його сина. Невдовзі після трагедії з матір'ю, минув по тому рік чи більше, батько, щоб позбутися важкої туги, використав з'явлену на роботі можливість і перебрався до Києва, а я разом із ним. Тобто батько хотів порвати нитки тієї драми, але, як розповів невдовзі перед смертю, не так заради себе, як заради мене — весь час боявся, що ця історія згубно подіє на формування мого характеру, тобто, щоб я не звинувачував себе, як винуватця материної смерті. Саме тому цю історію довгий час мені затуманювали, говорячи, що то не я вибіг на дорогу, а син материної сестри, мій брат у перших Микола, до речі, його я довгий час не знав, бо батько до Житомира не їздив, відтак і я, отже, стосунків із материною сестрою не підтримував. Однак якось той Микола приїхав у своїх справах до Києва, розшукав тут і нас. Я повів показувати йому красоти міста, отут він мені все й розповів, власне, я в нього те випитав, бо й сам мав підозру, що в цьому мене дурять; випитав, як то кажуть, собі на голову, бо відтоді ця історія застрягла в мені не тільки болючою голкою, як досі, а невирізаною із тіла кулею.

Однак цілковито не був упевнений у припущенні, що Н., оця новооселена в нашому будинку жінка, таки подобала на мою матір. Загалом, логічний ряд тут елементарний: зустріч з незнайомкою мене стурбувала перший силогізм; вона мені здалася віддавен знайома — другий; з-поміж колишніх знайомих чи навколишніх облич такого я, здається, не зустрічав — третій; стосовно жінок, болісне переживання у мене зв'язано тільки з матір'ю — четвертий. Отже, умовивід: вона нагадала мені матір, у смерті якої я був опосередковано винуватий. З другого боку, щось у мені протестувало й переконувало: довільно зв'язав

нитки. Знову згадаю другу частину повісті Валерія Шевчука "Двоє на березі": там я довідався про існування власного двійника. А який між нами був зв'язок? Та ж ніякого. Так само може бути й тут, отже, все це бридня, —гра моєї схвильованої психіки, чи, точніше, ніколи не заспокоєної, в ліпшому випадку, чергова гра випадковостей...

Тут хочу втрутитись у розповідь я, автор оповідання, до цього місця мій приятель про свою пригоду розповів, я ж розповідь і записав. Ну, що ж, цікавий випадок і не більше. Але існують ще записи в блокноті, які мені довелося розшифровувати; вони, зрештою, робились у продовження цього психологічного акту, не історії — нагадую, ніякої історії тут нема. Є система психічних постулатів із здогадним, а отже, умоглядним зв'язком. Спершу я хотів розписати ті записи оповідним стилем, як це вчинив вище з приятелевою усною розповіддю, а потім вирішив, що ліпше подати їх документально, принаймні найцікавіші їхні шматки, а власною оповіддю чи розмислами їх доповнювати: хочу тут щонайменше бути присутній сам — не про мене йдеться, а про одне із зачинених дверей іншого "я".

Отже, подаю кілька записів із щоденника.

ЗАПИС ПЕРШИЙ

Зустрівся з Н. утретє. Те саме враження. Вона мені глибоко симпатична, але це не сексуальний інтерес, щось інше, що? Не відаю. Неймовірно вабить її обличчя. Не тіло — обличчя, дивна притягальна сила, що викликає... Гм, гм, спогади з дитинства. Тільки з дитинства! Матір? Не знаю. Здається, так, але іншого разу — ні! Сьогодні, приглянувшись, переконався ще більше: таки схожа вона на матір. Але певним чином і ні. Тобто на те обличчя ніби наклалося кілька, які частково проступають, частково покриваються. Тепер знаю: Н. живе в моєму під'їзді. Помітила мій інтерес, від того — горда незалежність і відчуження. Ха-ха!

Після цього запису в блокноті — малюнок; знаю, що приятель по-любительському малює, але не фарбами — олівцем. Тут зображено жіноче обличчя: і справді довгообразе, з великими очима, подовженим носом, пухкими в'ялими губами та гострим підборіддям — мені воно теж здалося негарним. Ясна річ, без жодного виразу, тільки обрис. Але дивно не те: па цього образа приятель наклав ніби інше обличчя, тобто іншого обриса, з'єднуючи в одному два. Здається, перший обрис — материн, щодо другого, то про це розповідає інший запис, зроблений так само протоколярно, короткими реченнями.

ЗАПИС ДРУГИЙ

Починав туманно пригадувати. Двір, у якому я жив до п'ятого року. Це в Житомирі. У ньому три будинки, в кожному по кілька родин. Наша — в частині центрального. Двір великий. Порослий моріжком. Огороджений од квітників парканчиком. Тут ми, діти, й гралися. Моє перше закохання — дівчинка Ната, якій чотири роки. Жила в лівому бічному будинку. Яскраво зелена трава. Ми бігаємо, падаємо, перекидаємося, борюкаємося. Та раптом несподіване. Ната широко розставила ноги і їй на ноги струмками полилася рідина. Дивилася на мене із жахом. Я ж розреготався. Іван, хлопець за нас старший, сказав: "Усцялася, ги-ги!" Дівчинка заридала. Не втікала, стояла на місці. Рот її став великий і порожній. Витрушувалися потужні крики, переривні та грубі. Рипнули найближчі двері. На ґанку з'явилася жінка. Я продовжував реготати. Сонце освітило обличчя жінці. Хоч реготав, а вразився. Ясніло дивною і незбагненною привабливістю. Але тільки на коротку мить. Раптом нависла на мене чорною тінню і сама ставши чорна. Крикнула іржавим, противним голосом: "Чого регочеш, байстря?" Зігнула мене навпіл і дала кілька болючих шльопанців. Схопила під пахву заревану дочку. Енергійно поволочила її до розчинених дверей на ґанку. Кров прилила мені до обличчя. Закричав, не тямлячи себе: "Та щоб ти здохла! Ти помреш, як і моя мама!" Гримнули двері. Жінка з дівчинкою зійшли з мого визору. Я стояв, тремтячи як листок.

Мав тоді два зворушення, ба потрясіння. Перше: дівчата, як істоти, фізіологічно зовсім не різняться від нас, хлопців, і можуть, як і ми, елементарно влю-ритися. Отож нема чого їх любити. І я перестав. Друге: в світі можуть існувати залиті сонцем жіночі обличчя. Але за мент вони можуть перетворитись у разюче чорні. Ці відкриття були для мене заважкі. Моє маленьке чоловіче серце тричі перегумелькнулось у грудях. І нормально на своє місце так і не стало.

Який стосунок це має до теперішніх зустрічей? Здалося: обличчя нової сусідки, яке мене так нітить і тривожить, ніби з'єднане з двох. Моєї матері й матері дівчинки Нати. Спробую пояснити чому. Річ у тому, що та жінка невдовзі померла. Як я і передрікав. Тобто мій проклін ніби здійснився. Не знаю, що там сталося. Добре пам'ятаю похорон. У дворик набилося повно людей. Вони розтоптали наш зелений моріг. Накидали в нього квітів, їх також розтоптали. Я дививсь, відхиливши кутика фіранки. Бачив ріжка труни. Але мертва у мій визір не потрапила, хоч я того бажав. Вигинався так і сяк, аби в труну зазирнути, міг би вийти на двір, але щось не пускало. Це точно пам'ятаю: щось не пускало. Відчував жах, якого годі перебороти. Нестерпуче дико вила мідна музика. Щоб не збожеволіти, я забив пальцями вуха. Продовжував дивитись у щілину між фіранками. Бачив спини, голови. Вони зміщувалися й мінялися місцями. І нічого більше.

Цей спогад прийшов несподівано. І відразу після зустрічі з Н. Логічного зв'язку не добачаю. Н. і цього разу помітила мій до неї інтерес. Демонстративно відвернула голову. Пройшла мимо, ніби я стовп. Очевидно, має рацію. Веду себе щодо неї як вар'ят. Щось продовжує турбувати. Та ж таки безпідставна тривога. Нічого не розумію. Одне очевидно: згадалася матір і та моя сусідка з дитинства, обидві, у зв'язку з їхньою смертю. Смертю, до якої я мав так чи інакше певний стосунок.

4.

Я, автор, не можу тут не вставити і своїх п'яти копійок, зрештою, це мій твір, і коли збудую його па самих цитатах, це не далеко відійде від плагіату, а нащо воно мені?

Отже, мій приятель знайшов ланку, яка лучила історії двох жінок із його дитинства, які найбільше його уразили (не вразили, а таки уразили, бо перше слово від "враження", а друге, від "урази", речі далеко не тотожні). Чому так глибоко запала йому в тямку смерть материна, говорити не випадає — річ натуральна й зрозуміла; інша справа, чому, на одному рівні, запало в пам'ять обличчя іншої жінки, сусідки? А тому, що була подібна до матері й так само померла, річ також начебто проста. Коли йти цією стежкою, легко будується третій силогізм: незнайомка, яка стривожила приятеля, мала подібний фізіологічний типаж із тими двома жінками, а це будило в приятеля важкі згадки, стимулятором яких і стала Н. Коли прийняти цього висновка, подія позбувається містичного присмаку й переходить у ряд ординарних. Адже річ конечна: мій приятель, переживши таку незвичайну драму в дитинстві, став психічно ранимий, відтак найменша пригадка тієї драми збурювала і збуджувала його, повертаючи знову в той відлетілий час. Можливо, тим можна пояснити його трохи дивний характер і деякі питомі риси: праг самотності, від людського тлуму тікав, відтак, хоч і мав кілька амурних пригод, зокрема й описані мною, хоч би в "Жінці-змії", залишився неодружений, отже, певною мірою, можна сказати: ота материна смерть, усугублена сусідською, стала своєрідним фатумом у його житті, отим "Хтосем із дитинства", що повсюдно і несхитно ступає за ним слід у слід і не дає отямитися. Відтак мій герой (чи й живий приятель, але думаю, що герой, бо, може, я його й вигадую) здобув комплек-са ескапізму, тобто прагнення до втечі, бо той "Хтось із дитинства" не покидав його переслідувати, а цей опис — один із його актів.

Признаюся, розрахувавши все це й розклавши по поличках, я міг би залишитися задоволений собою і це оповідання завершити, значно розчарувавши цим читача, бо таємниче звів до буденного та елементарного. Алея ще не використав усього наявного матеріалу, отож обрубувати твір не маю естетичного права, якщо таке в природі існує.

Але тішило принаймні те, що здобув у оповіді реальну точку опертя, а це і є ота безперепинна нитка, що зв'язує словесний плин у художнє тіло.

Про зустріч у ліфті з Н. у приятелевому блокноті коротко записано: "здибались у ліфті — це дивовижно!" Мені ж вельми закортіло, прочитавши це речення, фантазійно, не без романтичних прикрас, розписати ту зустріч — так велів чинити захований у мені белетрист, але побіч нього важко виступила інша антропоморфозна особа — раціональний і доскіпливий дослідник людських "я". Мушу сказати, що цей останній переміг. Я потелефонував приятелю й попросив розповісти докладніше про ту зустріч у ліфті чи персонально, прийшовши до мене, чи хоч би те-лефоново. Приятель вибрав перше. Я пригостив його кавою, бо від чогось гарячішого він рішуче відмовився.

— Чому тебе так зацікавила та зустріч у ліфті? — спитав не без остороги.

— Бо написав у блокноті: "Це дивовижно!"

— Я так написав? — здивувався приятель. Мовчки розгорнув у певному місці блокнота й показав.

— Погано читаєш мого почерка, — мляво мовив приятель. — Там написано: "Це очевидно!"

— Нехай і так, — сказав я. — То що очевидно?

І тут побачив дивну річ: приятель якось стрепенувся, його обличчя потьмарилося, відтак зблиснув очима й раптом гарячково заговорив:

— А те очевидно, що вона зовсім па мою матір не подобає, і що це просто випадкова чужа жінка, яку випадково вкрутив у свої абсурдні витівки. Знаєш, часом людині втелющується який цілком дурний блаж,

тож починає варуятувати. Тобто, коли такі речі в собі послабити чи розпустити, вар'ятом можна й справді стати.

— Але ти не вар'ят, а цілком нормальна, розсудна людина, — сказав я спокійно.

— Так, — згодився приятель. — Та не сплутуймо вар'яцтва із метафізикою життя, її також треба брати до уваги.

— То що сталось у ліфті? — спитав я тим-таки спокійним тоном. — Тобі здалося, що вона архетип жінки, призначеної для тебе біологічно?

— Звідки знаєш? — підозріливо спитав приятель.

— Твоєю волею, іду за тобою і в тобі, — мовив я, —тобто мушу в тебе перевтілюватися — в цьому смисл будь-якої творчості.

— Ясно, — сказав приятель. — Але здається, тут складніше.

Отже, я повинен розписати белетристично ту зустріч у ліфті, зуживши звичного метода перевтілення, бо той епізод для розуміння ситуації має-таки значення.

5.

Ми зустрілися біля ліфту, тобто вона вже там стояла, натисла кнопку й надчікувала, поки той прийде, а я саме підійшов. Відтак опинилися разом у тісній, кволо освітленій вельми економною лампочкою, кабіні. В ліфтах незнайомі люди (я це вже десь писав. —Авт.) намагаються не дивитися одне на одного, і я спершу так і чинив.

— Вам який поверх? — спитав.

— А ви й не знаєте! — почувся теплий, але й іржавий голос.

Отоді на неї й подивився. І мені увіч здалося, що те обличчя по-особливому підсвічене, чи осяяне, чи казна-що, але воно й справді якось дивно на мене діяло, а всі негарні риси гармонійно з'єдналися, точніше, злучилися, від чого й виник отой ефект.

— Знаю тільки, що ви тут недавно, — сказав твердо я. — А поверху таки ні!

— Восьмий! — кинула холодно вона.

Я жив на дев'ятому, і вона, був у тому переконаний, встигла це взнати. Натис на кнопку восьмого, і ми дістали кілька хвилин отакої тимчасової замкнутості в тісному просторі. І я вже не відвертав од неї погляду, бо невідь-чому не міг не дивитися. Стояла, загнана до кутка кабіни, завернула голову вбік, на мене не дивилася, але увіч лишалася напружена.

— Скажіть, — мовив я, бо не міг витримати тієї напруги. — Ми ніколи не зустрічалися раніше?

— Це у вас такий метод знайомства? — трохи грубо спитала.

Виглядав вар'ятом, тому відчув: починаю сердитися.

— Ні, я серйозно. Ми раніше ніде не зустрічалися?

— Вперше вас бачу, — сказала вона. — Тобто вперше в цьому будинку.

— Гаразд, — сказав я. — А ви ніколи не жили в Житомирі?

~ Ні, ~ сказала вона. — Ніколи там і не була. Я дививсь упритул, і мені увіч бачилося: каже неправду.

— А вас часом не звуть Ната? — спитав так само прямо й нетерпляче я.

~ Мене звуть інакше. Нічого й подібного, — відказала і її повнуваті, безживні вуста ледь-ледь усміхнулися.

— Тоді вибачте, — сказав я. — Здалося, що ми колись зустрічалися.

У цей час ліфт приїхав — відведені нам кілька хвилин вичерпалися. Жінка гордо звела голову і рушила з ліфту, сказавши при цьому:

~ Не тратьте сили, я заміжня.

Стулки ліфту із шумом заплеснулися, відрізавши мене від Н., а я відчував себе бевдзем, ніби й справді до неї залицявся, а вона хвацько дала мені відкоша, зовсім не дбаючи про моє самолюбство.

Отже, все відбувалося на рівні абсурду, а може й примітиву. Чи вважав я, що вона архетип жінки, призначеної для мене біологічно? Звісно ні, не сексуального потяга до неї мав, про це вже не раз наголошував, а тільки химерні асоціації із тим "Хтось із дитинства". Але цього разу відчував за собою і провину: навіщо заговорив, збаналізувавши своє глибоко персональне рефлектування? І ось тут, на мою думку, й прозначилася метафізика життя, бо, заперечуючи сексуальне ставлення до жінки, я не мав цілковитої рації, тобто не був тут до кінця щирий.

Річ у тому, що жінки (та й чоловіки, зрештою) безпомильно пізнають, коли особа протилежної статі виявляє до них сексуальний інтерес, а вона, оця Н., безпомильно те відчула, навіть відверто про те мені звідомила. Можливо, цього інтереса я виявив на підсвідомому рівні, не

пускаючи його до сфери раціо; жінка ж майже кожен інтерес перепускає через той позасвідомий рівень, через що не раз буває проникливіша чоловіка. Отже, тут можна було б витворити, як любить чинити мій приятель-паперопсувач, цілком новий логічний ряд: саме мати закладає в синові архетип його жінки, що в моєму випадку було усугублено яскравим враженням від дорослої чужої жінки, матері дівчинки Нати, тієї, яку я полюбив най-примітивнішим дитячим почуттям, бо та мати Нати-на була одного фізіологічного типу із моєю матір'ю, а ще до того усугубила і її смерть своєю, що навіки поранило мою свідомість і зробило мене ще з раннього дитинства самотнім, таким залишаюся й дотепер. Отже, еротичне тут тісно пов'язалося з генетичним.

І ще одне, вельми важливе. Цілком раптово, бо раніше такого свідомо не чинив, я уподібнив Н. до дівчинки Нати, яка зараз, вирісши, якраз мала б бути в тому ж віці, що й Н., зрештою, могла подобати на власну матір, що річ звичайна. Отже, в моїй перед-свідомості дівчинка Ната також долучалася до архетипу моєї жінки, а коли так, сексуальний інтерес до Н. в мене був, і вона це різко виявила, відшиваючи як залицяльника. Таким чином отой "Хтось із дитинства" — це була не тільки моя покійна мати, а й покійна жінка, що на неї могла подобати дівчинка Ната, — це була одна із тіней, не так істота, як психологічна субстанція, одна із ряду, що супроводжує людину проз-довж усього життя, і це зовсім не заперечує реальної думки мого приятеля-паперопсувача, що я, переживши незвичайну драму в дитинстві, став психічно ранимий, відтак найменша пригадка цієї драми різко збуджує мене, знову переносячи мене в той далекий час.

Але тут треба зробити маленьку поправку: моя психічна ранимість допомагає оживити, побачити, або й пізнати ту субстанцію, яку я назвав "Хтось із дитинства", бо хоча вони, подібні субстанції, і супроводжують нас проздовж життя, не завжди їх відкриваємо й пізнаємо. Ось чому подія, яка мене стурбувала й уразила, аж зовсім не є елементарна, як легковажно судить приятель-паперопсувач, а глибока, і то через те, що має глибоке коріння.

І тут мене знову освітило. А що, коли Н., силою гри випадковостей, справді ота дівчинка Ната з мого дитинства? Адже коли спитав у неї, чи була в Житомирі, і коли заперечила те, я виразно відчув, що говорить неправду. Отже, припустімо, що Н. — це Ната. Те, що сталось у тому зеленому, густо зарослому моріжком дворі, було величезною для неї ганьбою, адже оскандалилася перед хлопчиком, який їй також напевне подобався. І хай це все відбувалося на дитячому рівні, але могло відбуватися не менш глибоко, як у дорослих, адже, нагадаю, я сам після того дівчинку перестав любити, і це мені запам'яталося, а коли й так, то уразило, тобто вселило в душу ростущого корінця, який проникав усе глибше й глибше. Корінець уростав у душу хлопчика, який сам оганьблення не пережив, а що мало тоді бути із дівчинкою? Це й вирило поміж них рова, якого й досі не перейти, й не перебрести. Отже, коли б вона й справді була На-тою (чи так воно, чи ні, цього по-справжньому вже ніколи не дізнаюся), мої занадто прямі запитання могли б пригадати їй того елементарного видимо, але

важкого психічними наслідками, епізода. Тож, пізнавши мене, жінка не могла душевно не жахнутися на нашу зустріч — це й могло стати причиною того, що так різко мене відшила. А могла б повестись у тій історії інертно й коректніше, адже ми нічим з нею у теперішньому житті не пов'язані. Тобто це був ще один "Хтось із дитинства", але цей нас не лучив, а роз'єднував, принаймні посприяв, щоб ми залишились у цьому світі навіки розлучені, що й сталося. Вона однак заміж вийшла, а я був жорстоко покараний за свою зневагу до неї в додачу до інших моїх переступів, тобто сталося так, що я згубив у цьому світі свою жінку, отого архетипа, призначеного мені біологічно, як викрутасно висловився мій приятель. Ось чому, коли він те сказав, я відчув, що мене ніби електричний струм пронизав, отже, думки, які тут висловлюю, вже в мені жили, хоча ще й не вийшли поз-верх у свідомість.

І останнє хочу сказати. Доля з'єднала нас із Н., зачинивши на дві чи три хвилини у ліфті, тобто у надто тісному просторі. І, здається, ми обидва, принаймні я напевне, відчули, що той простір нас чавить, що там нам незручно-тісно, що наше розірвання куди більше з'єднання, що

повітря мало, що, навіть ведучи примітивну розмову, я починав сердитися, отже, ми істоти таки навіки розірвані і відметені одна від одного в цьому світі й нам ніколи не поєднатися. І це також чин того, кого я назвав "Хтось із дитинства", зрештою, це неважко зрозуміти, адже в цій оказії попрацювала належно Чорна Пані. Хто ж вона така? Часом цей образ уподібнюють до Смерті. Смерть рідко коли з'єднує, її місія розбивати й убивати. Але це може бути позверховне тлумачення. Можливо, вона — темний первень нашої душі, який росте разом із нами і супроти якого більш чи менш успішно воює первень світлий. Тому мені здалося, що головний персонаж цього плину (знову-таки повторюю, не історії ~ тут-бо її нема) — не я, ані матір моя чи Натина, не дівчинка Ната чи доросла Н., а таки ота Тінь, що безшелесно, безвідступно, крок у крок, простує за нами і не спускає з нас чорного й пильного ока. Чи ж має вона обличчя, довгообразе чи кругле, чи обличчя те вийняте з її рідкої плоті, значення, здається, не має. Зрештою, ті обличчя можуть змінюватися, з'являючись в новій та новій іпостасі, залежно від її настрою та й нашої наладнованості. Але вона нас не покидає, це безсумнівно.

1999 р.